

Knut E. Eriksen og Einar Niemi:

FINSK FARE I STORFJORD — ET FØRKRIGSMINNE

LAPPO-BEVEGELSENS STORHETSDRØM.

Det stor-finske kartet som vakte slik oppmerksomhet her i landet, da vi ble oppmerksom på det.

Det annet stor-finske kart som hver uke går ut som omslags-side på tidsskriftet *Aito-Suomalainen*, hvilket betyr *Ekt-Finnen*.

Knut Einar Eriksen, f. 1944 i Sarpsborg. Har vært lektor i gymnaset siden 1975. Er amanuensis i historie ved Universitetet i Tromsø, og har arbeidd med lærebøker og kildesamlinger, men har særlig drevet forskning om norsk innen- og utenrikspolitikk. Ga ut boka DNA og NATO i 1972.

Einar Niemi, f. 1943 i Salttjern i Nord-Varanger. Har vært lektor i gymnaset, amanuensis i historie ved Universitetet i Tromsø og siden 1977 fylkeskonservator i Finnmark. Har arbeidd med nord-norsk historie og kultur og har bl.a. utgitt boka Oppbrudd og tilpassing (1977) om den finske flyttingen til Vadsø-distriktet.

Midt i 1930-åra kom Storfjord og den kvenske befolkning her i brennpunktet for norsk rikspolitikk. En fremragende hovedstadsjournalist, *Arthur Ratche*, skapte sensasjon og politisk rabalder både lokalt og nasjonalt med 11 artikler høsten 1935 i *Morgenbladet* under overskriften «Finske strømninger på norsk side av grensen.» Året etter ble artiklene utgitt som bok på Gyldendal norsk

forlag. Boka heter *Finsk fare for Finnmark*. Boktittelen er forsåvidt misvisende da boka først og fremst handler om Skibotn og Nord-Troms. Men historisk har Finnmark til dels omfattet disse områdene. Dessuten mente *Ratche* at de forhold han hevdet å kunne avsløre i Nord-Troms, også gjaldt det egentlige Finnmark. *Ratche* påsto at området fra Skibotn og nordover en dag kunne

bli «skåret bort fra det norske rikslegeme». Finland og kvenene i Nord-Troms og Finnmark representerte en trussel mot den norske stat. Og eksemplene på at «der eksisterer en finsk fare for Finnmarken», ble altså hentet fra Lyngen. Det var i Skibotn en «avsnøring» av landet mest ble fryktet. Og her mente *Ratche* å finne bevis på at den kvenske befolkning var unasjonalt og ar-

bedde for finsk erobring av den nordlige del av landet, angivelig i samarbeid med finske aktivister som kom på besøk forkledd som vitenskapsmenn, prester og turister. Hovedinnholdet i Ratches bok besto av beskyldninger om at kvenene var landsforrædere eller at de kunne bli det. Nord-Troms og Finnmark kunne gå tapt dersom norske myndigheter ikke grep til mottiltak.

Ratches bok ville i dag knapt hatt noen interesse annet enn som et kuriøst tidsbilde, dersom de synspunkter forfatteren sto for, bare hadde blitt delt av en liten og ubetydelig krets. Fyldige arkivmapper, som opprinnelig var hemmelige, om norsk grense- og minoritetspolitikk i nord er i de siste åra blitt tilgjengelig for forskerne. De viser at Ratches bok ikke bare kan betraktes som en kuriositet. Den må vurderes som et uttrykk for hva norske myndigheter tenkte og gjorde. — Før vi ser på de reaksjoner Ratches bok førte til i lokalsamfunnet og i regjeringen, må det sies litt om bakgrunnen for oppfatningen om at det forelå en finsk fare.

Den finske fare

Frykten for en finsk offensiv gikk egentlig tilbake til andre halvdel av 1800-tallet og den sterke finske nasjonalismen som da gjorde seg gjeldende. Dengang ble denne faren ofte koblet sammen med frykt for Russland. Etter at Finland ble en sjøstendig stat (6. desember 1917) og Sovjet tvunget til å avstå Petsamo og russisk Pasvik til Finland, økte frykten for finnene — Norge hadde nå fått felles grense med Finland. Finland ble av norske myndigheter sett på som aggressivt og ekspansjonslystent. De utenomparlamentariske nasjonalistiske og konservative organisasjonene i Finland i 1920- og 30-åra, med bl.a. et «Storfinland» som mål, bidro ytterligere til å skjerpe norsk årvåkenhet. Den mest kjente av disse organisasjonene er Lappo-bevegelsen. Det ble antatt at Finland hadde spesielle interesser av å få norske områder i nord. Finland kunne dermed får bedre forsvarslinjer og havner og sikre seg fisk og malm. Kvenene ble sett på som en fiendtligsinnset stats forlengede arm på norsk jord. Så lenge de ikke kunne betraktes som fullt fornorsket, var de å regne for en nasjonal trussel. Delvis fryktet myndighetene at

det store innslaget kvener i de norske grensedistriktene i nord, kunne brukes av Finland som en legitimering av finske krav om landavståelse. Delvis ble det fryktet at kvenene (og kanskje også samene) i en eventuell åpen konflikt ville støtte Finland eller i beste fall være nøytrale.

«Et stort, et større Norge»

Med bakgrunn i Finlands sjøstendighet, foretrakk den norske Venstre-regjering i perioden 1918-20 et kommunistisk Sovjet framfor et borgerlig styrt Finland som nabo i nordøst. Dersom en allikevel ikke ville kunne unngå å få Finland til nabo, gikk den norske politikk ut på å skaffe Norge sikrere grenser mot Finland. En offensiv holdning til grensespørsmålet i nord ble lansert. Et utsagn fra en skåltale som den norske Parisambassadør *Wedel Jarlsberg* holdt under en regjeringsmiddag i 1919, er nokså representativ for stemningen. Ambassadørens råd om «Et stort, et større Norge» forsøkte regjeringen å følge et stykke på vei. I russisk Pasvik ønsket regjeringen et område på størrelse med Vestfold fylke. En hemmelig «Grænsekomite», oppnevnt i 1919, foreslo også at Norge burde kreve området mellom Kilpisjärvi og Karesuanto. Subsidiært var den villig til å avstå Kautokeinoområdet til Finland som erstatning. Grensekomiteen og forsvarsdepartementet fryktet enten tap av norsk land ved Kirkenes eller «avsnøring» i Skibotn. Det siste ble sett på som det mest sannsynlige i en konflikt med Finland. Grunnen var at fienden da ville få både i pose og sekk. Da ville nemlig området nordenfor være uten forbindelse med landet forøvrig, og Finnmark ville da før eller seinere falle «som moden frukt i fiendens hender — så og si uten sverdslag». Ved å skyve grensen fra Kilpisjärvi til 40 kilometer øst for Karesuanto, ville Norge få gode forsvarsstillinger og kontroll over viktige veiforbindelser, som f.eks. veien mellom Ofoten-Luleåbanen og den finske kile (som Karesuanto- og Muonioområdet gjerne ble kalt). Foruten de militære hensyn, ble en norsk grenseutvidelse begrunnet med at området var sparsomt befolket og at det hadde nesten like stor forbindelse med Norge over Skibotn som med det øvrige Finland. Ønsket om et større Norge i

nord ble en drøm. Finland var i de forhandlinger som ble ført med Norge i begynnelsen av 1920-åra, ikke villig til å godta slike grenserevisjoner, og Norge måtte gradvis rensensere på sine ønsker. En mer defensiv politikk ble derfor valgt for å demme opp for den finske faren i resten av mellomkrigstida.

Avskjerming og fornorsking

Den ene hovedlinja som ble valgt, var å avskjerme seg mest mulig fra Finland og finsk påvirkning. Norge motsatte seg således finske ønsker om mellomriksveier, friere grensehandel, mer turisme og stimulering av andre former for personlig og kulturelt samkvem. Besøk av finske politikere, prester og lekpredikanter og import av finskspråklig litteratur ble sett på med mistanke og ble også til dels motarbeidd.

Den andre hovedlinja var egentlig gammel, men ble nå intensivert. Fornorskningspolitikken ble forsøkt gjennomført på en lang rekke områder, ikke bare på det språklige plan ved hjelp av skolen og kirka. Nordmenn ble favorisert ved tildeling av jord og arbeidsplasser i grensebygdene, det gjaldt også offentlige stillinger og jobber i industrien. Kvenmiljøene ble holdt under overvåking for at statsfiendtlig og unasjonal aktivitet skulle kunne oppspores. Skolestyrene, skoleinspektøren og prester var gjerne lokale «agenter». I *Eivind Berggravs* tid utgjorde biskopen i Hålogaland enslags overvåkingssentral med gode kommunikasjonslinjer både til de sentrale myndigheter og til lokale institusjoner og enkeltpersoner.

Et par konkrete eksempler kan vise hvor vidt fornorskningspolitikken ble drevet.

Biskop Berggrav tok i 1935 initiativet til en omfattende utdeling av ukeblader til sentrale kvenske personer i grensestrøkene i nord. Generalstabssjef *Otto Ruge* ble vunnet for tanken. Redaktørene for *Hjemmet*, *Allers* og *Illustrert Familieblad* stilte 50 gratisabonnement til disposisjon i fornorskingens tjeneste. Bladene ble fordelt etter adresselister utarbeidd av biskopen. Blant mottakerne finner vi personer både i Skibotn, Nordreisa og Kåfjord.

Det andre eksemplet viser at spredning av finsk kultur og tiltak som ble betraktet som forsøk på

Skibotten markedsplads, Lyngen.

kvensk organisering, ble sett på med den største mistenksomhet. En kjent kven i Skibotn anmeldte i 1934 en finsk roman i avisa Tromsø. Anmeldelsen sluttet med en oppfordring til finskspråklige om å lese boka. Fra militært hold ble det reagert med en gang. Redaktøren i Tromsø, som for øvrig var en ivrig fornorskingstilhenger, ble bedt om å la være å ta inn slike anmeldelser for framtida. Det ble vist til at myndighetene brukte mye arbeid og store penger på å fremme norskheten i grensestrøkene. Det ville da vært av betydning å få støtte av pressen, «ikke bare ved positivt byggende artikler i nasjonal retning, men også ved å stenge bladenes spalter for finsk reklame». Redaktøren lovet å rette seg etter det. Bokanmelderen fra Skibotn merket kanskje ikke så mye til konsekvensene av sitt litterære engasjement. Men han ble satt under overvåking, og all post til og fra ham ble åpnet av postmesteren i Tromsø. For øvrig ble han holdt øye med av forsvarrets etterretningsmann i hjembygda.

Lenge hadde imidlertid myndighetenes oppmerksomhet på personer og miljøer vært hovedsaklig knytt til Varanger-området. Først i 1934-35 ble Lyngen for alvor trukket i fokus for kvenproblematikken. Det hadde særlig sammenheng med en rekke skrivr fra den lokale norske elite i

Lyngen om at det ble drevet en pågående finsk-nasjonal agitasjon her med støtte fra Finland. Blant rapportørene finner vi både geistlige og verdslige tjenestemenn, med *skolestyrer Leigland* ved Solhov ungdomsskole som den sentrale person. Fra den militære ledelse kom lignende meldinger. De ble alle tatt alvorlig.

Generalstabssjefen i Lyngen

Generalstabens sjef, Otto Ruge, foretok en befaring i Lyngen sommeren 1935. Ruge ble ikke beroliget av sitt møte med Skibotn. Det var som å komme til en finsk bygd. De samtaler og undersøkelser som ble gjort, bestyrket ham i den oppfatning at norske myndigheter måtte handle raskt for å motvirke den finsk-nasjonale agitasjon som ble drevet av finske besøkende «og kanskje farligst av norske undersåtter». Generalstabssjefen mente riktignok ikke at ansvarlige finske myndigheter støttet agitasjonen. Han så likevel, i likhet med andre norske instanser, svært alvorlig på situasjonen, dels fordi han mente at den hadde sitt utspring i innflytelsesrike nasjonalistiske kretser i Finland, dels fordi den påståtte finske agitasjon sto på direkte kollisjonskurs med norsk assimileringspolitik:

«Det som gjør den finske sprogagitasjon odiøs, er at den direkte motarbeider våre legale

bestrebelse for å assimilere våre finsk- og samisktalende norske statsborgere, knytte deres interesser til Norge og få dem til å føle sig som norske. At agitasjonen delvis synes å være rettet direkte mot norsk stats-hørighet og arbeide for grensebygdenes tilknytning til Finland, gjør saken enda alvorligere».

De mottiltak Ruge foreslo, hadde som formål å slå bunnen ut av finsk agitasjon og eventuelle offisielle finske krav om grensendringer. Det skulle gjøres ved å trekke de forholdsvis isolerte kvenbygdene i Troms og Finnmark «..... inn i norsk trafikk, norsk næringsliv, norsk sprog og norsk nasjonalfølelse».

Som konkrete virkemidler anbefalte Ruge for det første å knytte Skibotn til norsk samferdsel og bosetting ved en vei herfra til Kvesmenes og for det andre å avskjære forbindelsen mellom Skibotn og finskegrensa ved å bygge en mellomriksvei gjennom Signaldalen, som var bosatt av norske bureisere, til Sverige. Videre foreslo Ruge økt bruk av norsk ved skolen i Skibotn, flere stipendier til kvensk og samisk ungdom for videreutdanning ved folkehøgskoler og landbruksskoler, plassering av en større fortsettelsesskole i Skibotn, økt bruk av det norske flagg (!), en grensetollstasjon i Skibotn, anset-

telse av en ny norsk hjelpeprest i Skibotn og flere norske gudstjenester her, ansettelse av norske arbeidsformenn som ikke kunne finsk ved veiarbeid i distriktet og ansettelse av flere statlige tjenestemenn i Skibotn. Helst så Ruge at det fantes en fastboende militær befalingsmann her som hadde lokalkunnskap og som kunne drive etterretning i alle grensebygdene mot Finland. Også mulighetene for norsk bureisning, hyttebygging og økt norsk turisttrafikk i Skibotn burde vurderes. Etter ide fra lensmannen i Lyngen, mente Ruge at det burde vurderes om rikstelefonen i Skibotn skulle flyttes fra den finsktalende telefondama på stedet til en nordmann. — Forslagene og tankene til generalstabssjefen fikk snart sterk støtte fra flere hold.

Regjeringen og Finnmarksnevnden følger opp

Kort tid etter at Ruges vurderinger forelå, avga sjefen for 6. Divisjon (den stående militære stab for Nord-Norge) en uttalelse som støttet Ruge på alle punkter. Divisjonssjefen, generalmajor *Carl Johan Erichsen*, mente at de sivile myndigheter i Troms hadde vært for passive overfor den finske fare i Troms. De burde nå strammes opp. Sjøl hadde han slått alarm i Øst-Finnmark i si tid som bataljonssjef der. Forsvarsdepartementet var også enig i at noe måtte gjøres raskt. Det sendte Ruges rapport til alle berørte departementer og foreslo at rapporten skulle bli gjort til gjenstand for en konferanse som landbruksdepartementet burde ta initiativet til. Utfallet ble at *Finnmarksnevnden* fikk i oppdrag å vurdere rapporten og fremme forslag til tiltak.

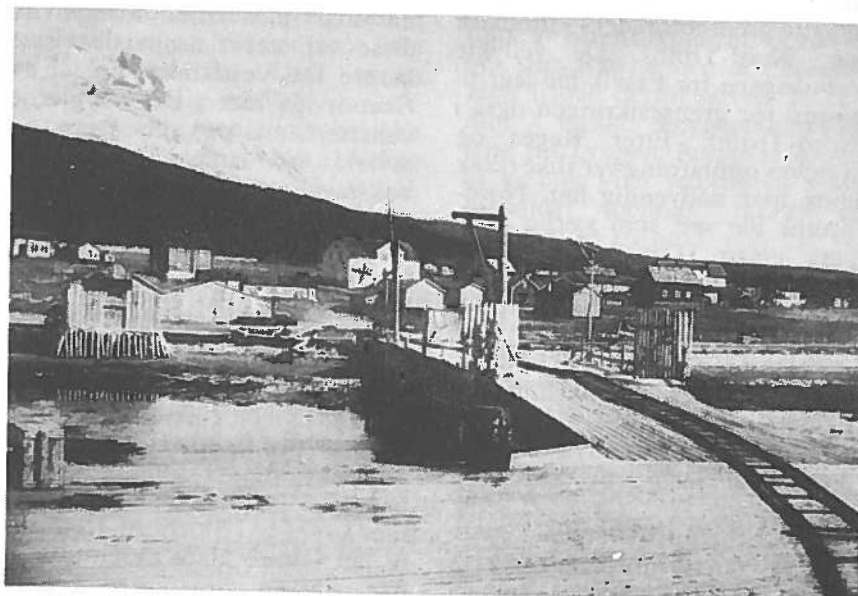
Finnmarksnevnden var en offentlig komite som ble opprettet i 1931 for å samordne norsk grensesikrings- og minoritetspolitikk i Finnmark. Den avga i alt 7 hemmelige innstillinger fram til 1938. I komiteen satt sentrale norske embetsmenn: Fylkesmannen i Finnmark, landbruksdirektøren, veidirektøren, skogdirektøren, sjefen for 6. Divisjon og en byråsjef i utenriksdepartementet. Dens tilrådinger ble nesten alltid fulgt.

På Finnmarksnevndens møte i februar 1936, der Ruges rapport skulle drøftes, troppet selveste Kommanderende General opp sammen med Ruge. Det ble

vedtatt at nevnden skulle utvide sitt virkeområde til også å omfatte Troms fylke. Fylkesmannen i Troms ble samtidig foreslått som nytt medlem. Forøvrig ga Finnmarksnevnden sin tilslutning til en rekke av Ruges forslag, dessuten fremmet den egne tilrådinger. Bl.a. foreslo den en internatskole i Skibotn «for at fornorskningsarbeidet kan bli tatt opp med kraft i denne bygd». I disse «primitive strøk» måtte det legges stor vekt på å få ansatt dyktige, norsksinnete lærere. Nevnden foreslo også at det burde arrangeres turer for skolebarna i de nordligste landsdeler til sørlige kanter av landet for «å styrke norskheten og samhörigheten mellom disse distrikter og det øvrige land». Nevnden la videre stor vekt på biblioteksaken i områder hvor «nasjonalitet og sprogfølelse ikke er særlig utviklet». Solhov ungdomsskole (som i realiteten fungerte som en folkehøgskole) burde få en stor boksamling. I grensedistriktene i Troms, særlig i Skibotn, måtte det deles ut gratis tidsskrifter og andre blader. Finnmarksnevnden støttet også sterkt Ruges forslag om en norsk bureisning i Nord-Troms. Den statlige bureisning som fant sted i Sør-Varanger, burde også iverksettes i grensedistriktene i Troms «for å fremme norskheten og bedre de økonomiske kår i de bygder som i nasjonal henseende står likeså svakt som i grensedistriktene i Finnmark». Nordland ble holdt utenfor «idet Nordland neppe har noen distrikter med vanskelige nasjonalitetsspørsmål».

Regjeringen sluttet seg til tanken om støtte til norsk kolonisering i Nord-Troms som ledd i grensevernet. Lite ble imidlertid gjort før krigen kom. Andre av Ruges og Finnmarksnevndens forslag ble imidlertid raskt fulgt opp.

Lyngen fikk sine boksamlinger. Det første statsinternatet i Troms ble åpnet av statsråden, *Hjelm-tveit*, i september 1937. Hjelm-tveit forespeilet samtidig statsbidrag til skolen uten krav om kommunal støtte. Han begrunnet det med at det var så mange likhetspunkter mellom Nord-Troms og Finnmark både økonomisk og språklig at denne delen av Troms fylke burde komme under de samme reglene for statsbidrag og under den samme administrasjonen som skolen i Finnmark. Veien Skibotn-Kvesmenes ble påbegynt. Utbedringen av veien fra Skibotn til finskeregrensen ble derimot stanset — «... den avstengte og lite norsksindede bygd *Skibotten*» måtte «så snart som mulig» få forbindelse vestover. For arbeidere i Skibotn innebar dette at mange som var sysselsatt på kjerreveien til Helligskogen, ble oppsagt. Planene var altså at det skulle satses på en mellomriksforbindelse med Sverige via Signaldalen, et prosjekt som ville falle mye dyrere enn en vei oppover Skibotndalen. Det er neppe tvil om at valget av Signaldalen var utelukkende basert på militære og nasjonale vurderinger. — For sikkerhets skyld forbød regjeringen anlegg av private mellomriksveier! På Hel-

Fra Skibotn i Lyngen.

Kvæzrmenes med Njalasvari i Baggrunden

ligskogen ble det opprettet en grense- og tollstasjon. En turiststasjon ble også anlagt der. En streng passkontroll ble innført. Også reindriftssamene ble avkrevd pass. Troms fylke falt i 1936 inn under Finnmarksnevndens virkeområde. Fylkesmannen i Troms ble medlem av nevnden.

De tiltak som ble iverksatt i Nord-Troms minner sterkt om den statlige politikk i Øst-Finnmark tidligere i mellomkrigstida. Gjennom det store bureisningsprosjektet i Pasvikdalen var Norge i ferd med å få en sterk norsk markering av grensen i nordøst. Norske myndigheter kunne dermed vende blikket mot andre utsatte grenseområder i Finnmark og Nord-Troms. De vellykte erfaringene fra Pasvik ble lagt til grunn for grensesikringen også i Nord-Troms. Etter Ruges og Ratches oppfatning var slike tiltak enda mer nødvendig her. Nord-Troms ble sett som særlig militært utsatt. Det hadde heller ikke gruveanlegg som gjorde Sør-Varanger til «et støttepunkt for norsk ånd og vilje».

Etter denne generelle beskrivelsen av norsk grensesikringspolitikk i Nord-Troms, er det på tide å vende tilbake til Ratches bok om den finske faren.

Storfjord-kvenene tar til motmæle

80 Det var ikke kjent for kvenene i Nord-Troms at blant andre gene-

ralstabssjef Ruge og biskop Berggrav hadde vært informanter for Ratche. De kunne heller ikke fullt ut vite hvor opptatt norske myndigheter var av den finske fare i Nord-Troms. Det gikk derimot fram av Ratches bok at den lokale norske elite i Lyngen hadde gitt ham mange opplysninger og delte hans syn på den finske fare. Vi skal heller ikke se bort fra at disse nordmenn *også* var interesserte i å bli gjort til gjenstand for oppmerksomhet og kanskje oppnå fordeler for sin bygd og sin skole. Men deres handlinger må trolig helst sees på som utslag av oppriktig engstelse for Finland og av overdreven nasjonal idealisme. Mange av disse var sterkt nasjonalbevisste lærere fra Vestlandet, preget av Grundtvigs ideer. De var gjerne venstremenn og tilhengere av avhold og landsmål og talte bokstavelig talt ikke samme språk som store deler av lokalbefolkningen. Disse forhold har antakelig bidratt til å skape sosial avstand og til en viss grad kulturkollisjon i det sterkt kvensk-influerte Lyngen.

Ratches bok fikk disse motsetningene til å flamme opp. Boka og de beskyldninger som Ratche og hans lokale informanter rettet mot kvenene i Storfjord, fremkalte det eneste klare eksemplet vi har på en organisert kvensk protest mot fornorskningspoli-

tiken og mistenkeliggjøringen av kvenene.

Den sentrale talsmann for kvenene var kjøpmann (disponent) og kommunestyrerepresentant *Johan Bech* (Johan Bekh). Han opptrådte som en flittig avisdebattant og forsvarer av kvenene i Troms-avisene. Han gikk inn for økt norsk-finsk samkvem. Det skulle skje ved at det ble gitt rom for finsk språk og kultur og flere finstaltende lærere. Han var i prinsippet for at finske bøker og aviser ble spredt i kvenmiljøene, men synes ikke sjøl å ha brutt «påbudet» mot det. Bech tok kategorisk avstand fra forestillingen om at finsk kultur var underlegen den norske. Og han mente at «innflyttede nordmenn» absolutt ikke hadde «noen rett til å ha monopol på å være mer nasjonalbevisste nordmenn enn andre» — kvenene var så gode nordmenn som noen. Han gikk også inn for en mellomriksvei til Finland gjennom Skibotndalen. Bech engasjerte seg voldsomt i kampen mot Ratche og hans informanter og det norske «knyttenevediktatur overfor Skibotn». Det var Bech som sto bak den enstemmige protest fra Storfjord formannskap mot Ratches beskyldninger. Den lokale norske elite, *Morgenbladet* og de nasjonale myndigheter fikk gjennomgå i bitende replikker. En norsk lærer ble karakterisert som «løgnsens ydmyke tjener». *Morgenbladet* ble

omtalt som «en villig søppelkasse for våre ariske Munchhausener». Dette «storpolitiske sludder», båret fram av «heilsæle vestlendinger», hadde ifølge Bech også fått gjennomslagskraft hos myndighetene. Det hele var en kjempeskandale, var Bechs konklusjon.

Bech sto ikke alene om denne kritikken i andre halvdel av 1930-åra. I det hele tatt synes det sterke presset mot kvenene i Nord-Troms å ha fremkalt en kvensk opposisjon med en viss tyngde. I motsetning til tidligere, ble nå uttalelser i Troms-pressen om at samer og kvener var fysisk og intellektuelt underlegne, straks møtt med motinnlegg.

Også på annet lokalt hold i Nord-Troms vakte Ratches bok og hans beskyldninger om unasjonal virksomhet fra kvenenes side forbitrelse. Særlig følte læstadianerne seg urettferdig behandlet. De var blitt angrepet for manglende nasjonalfølelse. En av deres fremste talsmenn, ordfører *Elias Olsen* i Helgøy, protesterte mot Ratches påstander om at hans trosretning arbeidet for finske interesser. Han angrep også hardt Ratches lokale kilder. Olsen antydte at det hadde dannet seg et «komplott av meningsberettigete» som utgjorde kilden for en vesentlig del av stoffet i Ratches bok, «og derfor virker denne lyssky trafikk så meget mer avskyelig når den kommer for dagens lys». Han viste videre til at nettopp slike holdninger som Ratche sto for, ville splitte det norske folk:

«Men hvorvidt den måten hvorpå store bygdelag i Nord-Troms er gjort til gjenstand for det blekgule rasehat i *Morgerbladet* vil styrke samarbeidet og påskynde løsningen av de oppgaver som står på dagsorden både rikene og bygdene i mellom, det kan enhver gjøre seg opp en mening om».

Fra ledende kvener, samer og læstadianere i Skibotn, Storfjord og Lyngen ble det rettet en takk til *Elias Olsen* for innlegget i avisa *Tromsø*. De 25 underskriverne tok skarpt avstand fra beskyldningene om landsforrædersk virksomhet. De følte seg alle som norske borgere.

Også det politiske organisasjonsapparat på den sosialistiske siden engasjerte seg snart i motoffensiven.

Arbeidernes ungdomsfylking appellerer til partiet

Stort sett viste Arbeiderpartiet i mellomkrigstida liten interesse for den finske fare og den harde fornorskning av samer og kvener. Men på den andre siden finner vi at flere lærere, ordførere og andre sentrale personer lokalt som var ivrige fornorskningstilhengere, var medlemmer av Arbeiderpartiet. Avisa «Nordlys» var nærmest taus om den norske minoritetspolitikk og om mistenkeliggjøringen av kvenene. Men Solhov ungdomsskole og fornorskingsarbeidet der fikk stadig mye rosende omtale i avisa. Således var det mange Arbeiderparti-politikere lokalt som i realiteten sluttet seg til det borgerlige samfunns tenkesett og verdifuldering med hensyn til minoritetene eller «de fremmede nationaliteter».

Ratches bok førte imidlertid til at Arbeidernes ungdomsfylking reiste kampfanen. Det skjedde etter et initiativ fra *Skibotn arbeiderungdomslag*.

På lagsmøte i januar 1937 ble Ratche-saken tatt opp. Her ble det vedtatt en krass uttalelse. Det ble påpekt at kvenene var gjort «til mindreverdige personer» som nå ikke skulle kunne nyte den tillit og aktelse som andre borgere. Det ble vist til at Ratche hadde krevd at bare «fullsikre Nordmenn» skulle kunne få jord, få være bestyrere i Helligskogen og få være med «i ditten og datten» i kommunalpolitikken. Det tok man skarpt avstand fra:

«Som stedets ungdom og oppvoksende slekt reagerer vi mot denne mentalitet, som minner meget om jødeforfølgesen i Tyskland, og hvor de som ikke er av «arisk» rase, er et mindreverdig medlem av samfundet. Den mentalitet skal ikke få lov til å feste rot her i Norge uten grunn og basert på løgnaktige opkonstrueringer av en smart journalist og hans hjelpere».

Arbeidernes ungdomsfylking i Troms sluttet seg til uttalelsen fra lokallaget i Skibotn og sendte den til Arbeiderpartiets sentralstyre med oppfordring om å gripe inn og undersøke saken:

«Vi henstiller samtidig til partiets sentralstyre å ta skritt til å sikre at de reaksjonære operasjoner i Nord-Norge blir betryggende undersøkt, og at folket der nord kan få trygghet

for at myndighetene vil gripe inn overfor personer som på den ene eller annen måte kan skade landsdelens folk».

Den kvenske stortingsrepresentant for Arbeiderpartiet *A. K. Mikkola* fra Finnmark (Neiden i Sør-Varanger) henstilte også til Arbeiderpartiregjeringen om å granske de påstander som Ratche hadde framsatt og deretter eventuelt holde ham rettslig ansvarlig.

Skibotn arbeiderungdomslag hadde alt i januar 1937, da det avgav sin uttalelse, følt at det hadde «opstått en bølge, som ville hindre sådanne undersøkelser, kanskje fordi Ratches kilder er sådanne personer som har en slik plass i samfunnet at han ikke har hatt rett til å tvile på dem». Laget håpet likevel at den «nuværende regjering ikke lar plassen i samfunnet være det avgjørende mot at den krenkede befolkning får den oppreisning den har krav på». Men laget synes ikke helt å ha stolt på sin egen regjering, Nygaardsvold-regjeringen. Den ba ungdomsfylkingen gjøre alt for å bryte «bølgen», saken måtte eventuelt sendes alle lagene i grensestrøkene, «slik at det blir en større samlet front bak fronten».

De som krevde full offentlig gransking, skulle imidlertid tale for døde ører. Myndighetene hadde alt iverksatt en veritabel dekkoperasjon.

Dekkoperasjonen

Biskop Berggrav, som egentlig var sterkt opptatt av de nasjonale spørsmål i nord, hadde hatt nok politisk skjønn til å forutsi de problemer som ville oppstå som følge av offentliggjøring av en slik bok som Ratche nå hadde skrevet. Han hadde derfor advart Ratche mot å trykke *Morgenblad*-artiklene fra Lyngen. Berggrav mente at ei bok ville ytterligere skade forholdet mellom Norge og Finland, et forhold som alt var anspent, og skape avstand mellom myndighetene og kvenene og bidra til å fryse fast den uriktige oppfatning at norske myndigheter i nord ikke hadde vært klar over og ikke hadde gjort noe i forbindelse med den finske fare. En forsiktigere og mer taktisk holdning til de brennbare sikkerhetsproblemene i nord var å foretrekke. Forøvrig mente Berggrav at Ratches bok både overdrev og var tendensiøs. Biskopens råd ble altså ikke fulgt, og dermed ble selve regjeringen

stilt overfor et kinkig og til dels pinlig problem.

Generalstabssjef Ruge, langt på vei den egentlige hovedperson i Storfjord-affæren, tok initiativ for å hindre offentlig undersøkelse i forbindelse med Ratches bok. Han utarbeidde et notat som ble lagt til grunn for en konferanse med justisminister *Trygve Lie* og en ekspedisjonssjef der det skulle diskuteres hvordan myndighetene skulle gripe saken an.

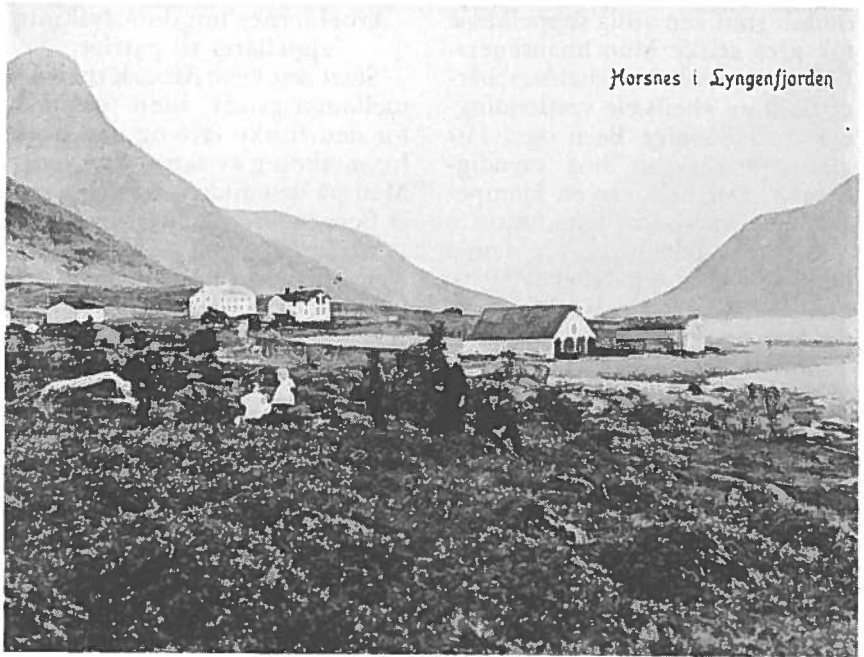
Ruge viste i sitt notat til at sikkerhetsspørsmålene knytt til den finske fare hadde vært under observasjon i en årrekke og hadde vært behandlet i et stort antall innberetninger både fra lokale sivile, geistlige og militære myndigheter, en rekke departementer, Kommanderende General og Generalstaben. Ruge fastslo at Ratches synspunkter i hovedtrekk var i samsvar med de uttalelser disse offentlige instanser hadde kommet med. Forskjellen var egentlig bare at Ratche «skriver mere uvørent og trekker mere vidtrekkende slutninger og i det hele gjør mere blåst om saken enn myndighetene har gjort».

Ruge oppnådde støtte fra en samlet militær ledelse som tilrådde å avslå henstillingen fra Storfjord formannskap og stortingsrepresentant Mikkola om offentlig gransking med henvisning til de skadelige innenriks- og utenrikspolitiske følger en slik gransking kunne få:

«Sålenge bare Ratches bok foreligger, kan man desavuere den og henvise til at det er en uansvarlig privatperson som skriver. Kommer det fram offentlig hvor meget myndighetene har beskjeftiget sig med saken og hvad de har sagt, blir forholdet vanskeligere, både likeoverfor våre egne finner og overfor Finland».

Justisministeren sluttet seg til dette. Riktignok ble to politimenn sendt nordover til grensen, men disse ble instruert om:

«... at de offentlige myndigheter og hvad de har uttalt, må holdes utenfor. Det offentlige resultat ved undersøkelsene må formodentlig bare bli en kort og forsonende meddelelse til offentligheten for å få beroliget gemyttene».

Morsnes i Lyngenfjorden

Dermed ble en full offentlig undersøkelse unngått, en undersøkelse som kunne blitt pinlig for myndighetene. Kanskje finner vi nettopp i disse omstendighetene en viktig del av forklaringen på at «den finske fare» så lenge har vært et brennbart og lite utforsket emne, også i etterkrigstida.

Utsyn

I mesteparten av mellomkrigstida var det altså Finland og ikke Sovjetunionen, som historikerne hittil ofte har hevdet, som ble vurdert som den egentlige potensielle fiende i nordområdet. Og som vi har sett, ble denne antatte trussel møtt med en rekke motiltak, som til dels var svært ressurskrevende. Tilsammen bidro de sterkt til en utbygging av landsdelen. Denne materielle og økonomiske utbygging av Nord-Troms og Finnmark, som begynner omkring 1870, men intensiveres især i 1930-åra, var naturligvis ikke bare et produkt av sikkerhetspolitiske vurderinger. Allikevel kan en konkludere med at «den finske fare» var en av de viktigste drivkreftene bak både de materielle utbyggingstiltakene og bak den kulturelle fornorskningspolitikken.

Den kvenske motoffensiv resulterte ikke i noen retrett fra verken Arthur Ratche eller hans informanter. De ble stående steilt på sitt. F.eks. hevdet skolestyrer Leigland i et intervju i Morgenbladet i mars 1936 at Ratches

artikkelserie hadde vært helt på sin plass. Artikkelen hadde vært en vesentlig grunn til at sentralmyndighetene nå viste stor forståelse for de nordlige grensebygdenes problemer. De hadde bl.a. gitt løfter om større bevilgninger til veier og skoler i Lyngen, mente Leigland.

For kvener og samer i Nord-Troms og Finnmark er konsekvensene av den nasjonale sikkerhetspolitikk og de tiltak som den iverksatte, vanskelig å måle. Men det ble ikke lett å bevare kulturelle særdrag og identitet forøvrig. Det var nok kvenene som først og fremst ble sett på som potensielle landsforrædere. Men både samene og kvenene ble vurdert som annenrangs borgere og utsatt for ulike former for diskriminering, som vi har sett eksempler på. I dag lever det ennå kvener og samer i Storfjord som opplevde og var involvert i Ratche-saken og ble utsatt for de følger Ruges inspeksjonsreise fikk. Det er kanskje en umulig oppgave å finne ut hvordan de egentlig opplevde denne tida og ikke minst hvilke psykologiske virkninger begivenhetene måtte ha fått for dem personlig og som gruppe.

I dag er det imidlertid neppe noen som hevder å ha spor av belegg for at det virkelig fantes noen organisert sympati i Skibotn for de storfinske ideer i mellomkrigstida.